

Kovács Krisztina

A kritika terhe

Nagy Boglárka: Vándorló történetek

Nagy Boglárka kötete *Vándorló történetek. Kritikák a kortárs magyar irodalomból* címmel a Kijarat Kiadónál jelent meg 2007-ben. A cím szövegek közti utazást ígér, ezt a mozgásban levést erősíti a szellemes címlap, az Edward Hopper *Másodosztály* című festményét felhasználó borító. Az amerikai nagyváros életképeit ábrázoló művész világa az átmenetiségek, határsávok atmoszférájából építkezik, képeinek gyakori motívuma az elutazások és megérkezések közege. Tökéletes választás egy olyan kötethez, amelynek e fogalmak olvasási stratégiát kínáló hívószavai. A kötet felütése vándorlásra csábít egy olyan szöveg univerzumban, amelynek darabjait dialógusok, töredékek, ismétlődések alakzatai kötik össze. Tudatos és határozott kritikusi magatartás bontakozik ki előttünk, amelyben a szerző maga is nagy jelentőséget tulajdonít a borítók és fülszövegek, fotók által kijelölt elváráshorizontnak (L. a Schein Gábor regényéről írt elemzés egyik mondatát: „Nem megszokott portréfotó van elhelyezve az íróról, hanem egy nagyon is személyes, meghítt családi pillanatfelvétel, amely a Lázár! borítóján ráadásul ki is színesedik.”)

Nagy Boglárka könyve az elmúlt években folyóiratokban publikált kritikák gyűjteménye, a jól komponált szerkesztés eredményeképpen ezek a szövegek valóban és nemcsak a kronologikus sorrend miatt kerülnek egymás intim közelébe. Kritikakötetről írt kritika esetében a legfontosabb szempont a kritikus magatartás vizsgálata, arca és jellege lehet. Olvasása során bátran rábizhatjuk magunkat a szerzőre, ízlése, világmodellje/i mentén haladhatunk, az egyes szövegekről kialakított véleménnyel való egyetértés érzésem szerint itt másodlagos. Bár a kötet, ha a műfajok szigorúbb szabályait követjük, kritikákat és tanulmányokat egyaránt tartalmaz, a publicisztikák élvezetes és közérthető stílusú koherens szövegvilággá épülnek, és valóban, a szerző ízléséről is pontos képet kapunk. Ezt nyomatékosítja a borító után immár második keretként, fedőlapként szolgáló, az egymást folytató könyvek természetéről szóló Virginia Woolf-idézet is („a könyvek folytatják egymást, tekintet nélkül arra a szokásunkra, hogy külön-külön mondunk róluk ítéletet”).

Az itt megnyíló olvasói-elemzői világképbe jó bevezetőnek bizonyul az első tanulmány, Dérczy Péter *Vonzások és választás* című, összegyűjtött írásokat tartalmazó szövegéről írt ismertető. Dérczy elemzéseinek a kritikátörténet-írás kánonjában való elhelyezése során a szerző alkalmat talál az utolsó két évtized magyar kritikai és prózapoétikai történéseinek elmondására. Saját kritikusi magatartását is előlegezi ez az írás. A világot, önmagát és a kritika műfaját meghatározó kiindulópont, széles és jól követhető ösvény a tárgyalt művekhez. Az ötletes címválasztás (*Bányászoknak valóságos kincs*) a cikk bevezető jellegét erősíti, a kritika műfajával szemben támasztott sokféle elvárás meghatározása is lehetne. Az idézet *A fiú csodakürtjéből* Dérczy kötetére és az ezután következő szövegekre egyaránt alkalmazható.

A tanulmánygyűjtemény széles, sokrétű elméleti bázissal dolgozik, ez a háttér azonban nem terheli túl a szöveget, az elemzések szövegközpontúak, az elméleti szakirodalmat a szerző finoman állítja az elemző magatartás szolgálatába. Ahogy a választott írások is palimpszeszteként működnek, egy a világirodalmi, magyar irodalmi és elméleti hagyományokra többszörösen is reflektáló, egymással is párbeszédbe lépő irányhoz sorolhatók, a kritikus magatartását is ez a nyitottság, a szövegek lezárhatatlanságába vetett hit vezérli.

A kritikák többsége idézettel indul és zár, a fragmentáltság poétikai hagyományát, a szövegek végtelenségét és egymásba kapcsolódását ígérve és hangsúlyozva. A bevezető utáni elemzés Bertók László *Deszkatavasz* című verseskötetét vizsgáló kritika, címével és preambulunként szolgáló kezdőmondatával támasztja alá ezt a törekvést. A „*S hogy folytatódik, s hogy így határtalan*” cím alatt éppen a Goethétől kölcsönzött idézetet olvashatjuk: „*Ami az emberrel rendszerint megtörténik, az többször ismétlődik mint hinnők, mert az ilyesmit leginkább természete határozza meg.*” A másik Bertók-elemzésben (*Botolás, vacakolás, súlyosbítás. Bertók László: Valahol valami*) is ott bujkál, bár csak zárójelben található az olvasás ideális módját kijelölő mondat: „*Kor-szerűség alatt értsük most az olvasásra való felhívás képességét – Almodóvárral szólva: beszélj hozzá!*»” Nem lehet nem észrevennünk ebben a szövegben a kritikai kánon rései alá hálót tartó figyelő magatartás törekvését, a kötet valamennyi írását ez a felfogás jellemzi.

A témaválasztás sok esetben lokális szempontokat figyelembe vevő, topografikusan is meghatározott. A *Jelenkorhoz és/vagy Pécshez kötődő szerzők* (L. a Makkay Ida költészetéről írt elemzés: *Gazdátlan idő*, a Bertókról közölt írások) mellett a kötetet leginkább szervező momentum a töredékek poétikájába tartozó, már emblematikussá vált művek tárgyalása. Elsőként kívánczik ide a szerző szűkebb kutatási, érdeklődési területét jelentő Mészöly-próza vizsgálata, a *Fekete gólyáról* (*Mi baj lehet a fiúkkal?*) és *Az atléta haláláról* („*Egy séta törmelékei*”) írt elemzések a *Vándorló történetek* arculatát meghatározó írások. Kompozicionális, filológiai, keletkezéstörténeti aspektusokat követő magatartásuk miatt ezek inkább a tanulmány műfajába sorolható szövegek. Bár a kötetben egymástól távolabb helyezkednek el, talán nem véletlenül fogják keretbe a különböző dokumentumformákból, töredékekből építkező (*Az emlékezet terhe. Alkalmi vázlat Sándor Iván Tengeri kavicsáról; Bontatlan sírok. Miklya Lukszányi Mónika Te csak táncolj szépen*) és az eltérő narratív formákat, elbeszélésmódokat működtető (*Nyugtalan hatású részek. Schein Gábor: Lázár!; Poós Zoltán: Az alkony fokozatai*) regényeket elemző írásokat. A Mészöly-próza minden szempontból jó kiindulási és vonatkozási pont, Nagy Boglárka téma iránti elkötelezettsége és kutatási eredményei közismertek (Legutóbb Thomka Beátával közösen Mészöly műhelynaplót rendeztek kötetbe. *Műhelynaplók*. Kalligram, 2007).

Az időtlen és önmagukba visszatérő történetek, az így létrejövő „*mágikus*”, de a történeti elbeszélésmód formái közelében maradó elbeszélésmód hagyományai a közelmúlt irodalmi szövegeinek is meghatározó tényezői. Ez a benyomásunk Nagy Boglárka kritikáit olvasva csak erősödik, nem meglepő, hogy az említett hagyomány előtt invenciózusan és tisztelettel adózó regény, N. Tóth Anikó *Fényszilánkok* című szövege is vizsgálat tárgya lesz. A szépirodalmi szövegben kipróbált elbeszélői módot, mint elemző-elméleti magatartást N. Tóth Mészölyről szóló írásait tartalmazó kötetében is érvényesítette. (*Szövegvándor. Közelítések Mészöly Miklós prózájához*. Kalligram, 2006). A „*mester*” keze nyomát (dialogicitás, „*szikárság*”, szenttelen elbeszélői magatartás problémái) Nagy Boglárka kritikagyűjteménye is magán viseli. Az önmagára folyamatosan reflektáló, magát mint egyetlen mitológia végtelen számú változatait meghatározó szövegvilág előtt tiszteleg kritikus és szerző. A kapcsolódási pontok meggyőzően bizonyított olvasási módok, véleményem szerint Mészöly pannon-novellái problémamentesen kerülhetnek kapcsolatba a kötetben elemzett Tolnai Ottó szövegvilágával (*Belébeszél minden. Tolnai Ottó: Ómama egy rotterdami gengszterfimbén*). Erről a mindenén áthatoló párbeszédességről a szerző elemzésében ezt olvashatjuk: „*S hogy tovább fokozzam: a palicsi szerző régi és új kötetei szép összevoisszaságban felelgetnének egymásnak és az őket fellapozó, kíváncsi olvasónak.*”

Nagy Boglárka kritikái erős filozófiai, irodalomelméleti alapról indulnak el, e szövegek beépülése azonban nem terheli meg sem a tárgyalt életműveket, sem a kritikák logikai vázát. A gondolkodástörténeti alapozás az életművek belső mozgásainak feltárását segíti. A sokszor új szempontú kontextualizálás érzékeny elemző közelítést mutat, amelyben a problematikus fogalmak feltárása (pl. kritikus kánon, nemzedék hagyomány) elsődleges feladat. Jó példái ennek a Bertók- és Baka-életmű kritikai besorolhatatlanságának azonos attitűdjére vonatkozó megjegyzések, vagy a Tóth Krisztina verseskötetéről (*Hétköznapi halálközások. Tóth Krisztina: Síró ponyva*) írt ismertető nemzedéki hagyományt kutató kérdésfelvetései.

Gondolkodói háttér és kritikus magatartás egyensúlyára az egyik legjobb példa a Szabó Magda regényéről írt elemzés (*Párhuzamos életrajzok. Szabó Magda: Für Elise*). A szöveg az önélet-

írói paktum, önéletrajzi tér ismert elméleti horizontját használja fel a referenciális-fiktív Szabó Magda „szövegtenger” vizsgálatához. A sokszor feltett, kézenfekvően kínálkozó kérdést – jellegzetes női elbeszélői, vagy ennél rétegzettebb, egyedi narratívával állunk-e szemben a Für Elise esetében – a kötet egyik legélvezetesebb tanulmánya válaszolja meg.

A határozott hang, felismerhető identitás jellegzetes megszólalási módjai jellemzik Tóth Krisztina *Vonalkód* című novelláskötetét. A róla írt elemzés, a címadó írás (*Vándorló történetek. Tóth Krisztina: Vonalkód*) bátran néz szembe az értelmezői közeg komplexusaival, saját maga számára is olyan csapdákat mutat meg, amelyek láthatóvá tétele egy ideális olvasói világ utópiájának ígérete. Olvashatóság és népszerűség, szövegtípusok hierarchiája, Nagy Boglárka meggyőző értelmezésében legalábbis „átugorható akadályok”, de mindenképpen vizsgálandó jelenségek. Álljon itt néhány sor ennek bizonyítására: „Tóth Krisztina népszerűsége nem új keletű, mégis ritka esete az övé: a líra felől érkezően kevésbé szokványos a szélesebb nyilvánosság köreiből ismertté lenni, olykor nehéz is megérteni, egyik vagy másik költő, író műve miért vagy mitől lesz inkább láthatóvá, mint a másiké.” Vagy: „Megtartóztatnám magam attól a kényszeres összevetéstől, amely a kitűnő költőben – a rácsodálkozó gesztusával – előbb-utóbb felismeri a kitűnő prózáirót.”

Ugyanez az elméleti kimunkáltság és finomság jellemzi a Kiss Ottó novelláskötetéről (*Ország a plafonon. Kiss Ottó: Angyal és Tsa*) írt ismertetőt. Radomir Konstantinovičnak a vidék filozófiájáról, mentális térként való megképződéséről írt gondolatai, a magyar novellahagyomány archetipikus jegyeinek felvázolásával együtt olvasva komplex, alapos elemzés építőköveivé válnak.

A történelem megszólalási módjai, egyén és csoport történetének kapcsolatai a kortárs szövegek alapproblémái. A legújabb kori magyar történet eseményei változatos és kevert műfajú szövegekben jelennek meg, ezek a regények a kritikus vizsgálódásainak fontos terei. A gyermek narrátorok Schein Gábor, Miklya Luzsányi Mónika, Bánk Zsuzsa, Kovács István, N. Tóth Anikó regényeiben az észlelés érzékenységének hordozói. Ez az elbeszélői mód a történelem elmondhatóságának bizonytalanságát és mindenhatóságát egyszerre megjelenítő formai hagyomány megmutatása. A téma módszertani kérdéseit a Hayden White esszéjét (*A történelem terhe*) címében is felidéző írás problematizálja (*Az emlékezet terhe. Alkalmi vázlat Sándor Iván Tengerikavicsáról*). Történeti és magánemlékezés szimbolikusságának azonossága, a köztörténet mindenhatóságának cáfolata a szépirodalmi szöveg működésére is érvényes stratégia. Sokszor és sokat idézett elméleti irány, érvényessége az elemző számára követendő magatartás.

A szerző sosem mulasztja el a vizsgált szöveg, életmű kritikai hagyományban, magyar és világirodalmi kontextusban való elhelyezését, és sok esetben, ahogy az előző példákban is jól látszik, a filozófiai összefüggések tárgyalását. A kötet utolsó kritikájának (*Nyelvödüh és nyelvoszomor. Parti Nagy Lajos: A fagyott kutya lába*) zárómondata Nagy Boglárka kritikáinak a nyitottság szándéka ellenére is tökéletes kerete: „De hát miért ne legyünk maximalisták?” Nagy Boglárka kötete ebben a szellemben íródott, még ha, és ez sok szöveggel dolgozó kritikakötetről lévén szó természetesen is, minden ítéletével, például a Poós Zoltán regényének (*Az alkony fokozatai*) vázlatosságáról, vagy a Parti Nagy Lajos kötet (*A fagyott kutya lába*) következetlen felépítéséről szóló megjegyzéseivel nem is értek egyet.

(Kijárat Kiadó, 2007)